ПРАЗНИКЪТ СВЕТЛИ ПЕТЪК - ЖИВОПРИЕМНИ ИЗТОЧНИК И ЕДНОИМЕННИЯ МАНАСТИР В КОНСТАНТИНОПОЛ

Живоприемни източник, се отбелязва на Светли петък – първия петък след Възкресение Христово. Свързан е с "обновлението на храма на Пресвета Владичица и Богородица, който се намира вън от стените на Цариград, и се нарича "Живоприемен източник", или още "Балъклъ". Така е записано в началото на синаксара на празника. Празникът обаче има своята предистория, свързана с чудо, извършено от Божията Майка през V в. на мястото, където се намира и до днес изграденият през 1833-1835 г. храм "Живоприемен източник".

Ето какво разказва синаксара на празника. Преди още да възлезе на императорския престол, бъдещият василевс Лъв I, наричан Макелий, разхождайки се по това място, видял един заблудил се слепец да броди из гъсталака. Слепецът помолил младия Лъв да му намери вода, за да утоли жаждата, която изпитвал, и той "навлязъл в гъстата гора, търсил тук и там вода и като не намерил, върнал се опечален". Тогава чул женски глас: "Не трябваше, Лъве, толкова да се трудиш да търсиш вода, понеже водата е наблизо". Ободрен от гласа, Лъв подновил търсенето, но то и сега било безрезултатно. И отново се чул гласът: "Императоре Лъве, влез по-навътре в гъстата гора и ще намериш локва; ще вземеш с шепа от мътната вода и ще утолиш жаждата на слепеца; ще намажеш с калчица слепите му очи и веднага ще познаеш коя съм, понеже отдавна съм на това място".

Така и станало. Изпълнило се не само чудното проглеждане на слепеца, но не след дълго време Лъв станал и император. "Този добър и смирен човек, известен със своята нравственост и милосърдие", още тогава разпознал в гласа и чудото с изцелението Пречистата Владичица, Майката Божия. След като се изпълнило пророчеството за неговото възкачване на императорския византийски престол, на мястото, от което почерпил водата, построил великолепен храм. Божията Майка обещала на император Лъв: "*В този храм аз ще изпълнявам молбите на тези, които идват при мен с надежда и непоколебима вяра. И няма да има нищо, което да ми пречи или да не ми се подчини – нито бяс, нито болест, превъзхождаща лекарското изкуство*" (цит. по Алис-Мери Талбот, "Чудотворньіе образьі в константинопольском храме "Живоносного источника", Сб. "Чудотворная икона в Византии и Древней Руси", Москва 1996 г.).

И наистина, тук ставали най-различни чудеса. Синаксарът на празника Живоприемни източник, споменава за имп. Юстиниан Велики (527- 565), "*който зле страдал от задръжка на урината, и получил тук изцерение*". В знак на благодарност "*той изградил църквата отново, още по-голяма и по-красива*". Във времето на императорите Василий Македонец и сина му Лъв Мъдри "*станали много чудеса на изцеление от най-различни болести –*

безплодие, червени отоци, червен вятър, кръвоизливи, течения, огница, рани, цирeи, рак, кожни болести и др.".

Синаксарът предава и разказа за един възкресен мъртвец от Тесалия, който починал в кораба на път за Константинопол преди още да стигне до Живоприемния източник. "*Преди обаче да издъхне, усърдно помолил моряците да го откарат в църквата на извора и преди да го погребат, да излеят върху трупа му три ведра от водата на извора*". Моряците изпълнили молбата му и когато "*излели върху трупа му три ведра вода, мъртвият оживял*".

Сред онези, които тук изпитали помощта на Божията Майка, били и самият император Лъв Мъдри, който страдал от камъни в бъбреците, съпругата му Теофана и брат му Стефан, страдащ от охтика (туберкулоза). Също и светите патриарси Йоан Йерусалимски Милостиви и Тарасий Цариградски.

А следното чудо показало, че Пресвета Богородица пребивава на "*това място отдавна*" и бди над него. След много години при опасност от срутване Майката Божия се явила на събраните в храма богомолци и ги предупредила да го напуснат. "*Когато и последният човек излязъл, храмът се сгромолясал*".

Това чудо вероятно е станало при едно от земетресенията, които нанесли сериозни поражения на Константинопол през VIII и IX в. За съжаление храмът заедно с манастира при него пострадали при обсадата на Константинопол от българския цар Симеон през 924 г., който изгорил целия комплекс. Впоследствие обаче, за четири години той бил възстановен в целия си блясък.

През 1422 г. при обсадата на Константинопол от султан Мурад II в манастира бил разположен главният щаб на османските турци. Манастирът с храма най-вероятно е унищожен при превземането на Константинопол през 1492 г. Доказателство за това е свидетелството на френския пътешественик Пиер Жилес, който през 1547 г. посетил Константинопол, вече като столица на Османската империя. В своите пътни бележки той отбелязал, че храмът вече не съществува, но болните продължавали да посещават Живоприемния източник.

По чудесен начин именно чрез Живоприемния източник Божията Майка ясно и категорично показала, че истинското благодатно и богоугодно изповедание е само православното.

След като през 1204 г. Византия е разгромена от рицарите на IV Кръстоносен поход и столицата на православния свят Константинопол е превърната в център на новооснованата на нейно място Латинска империя, "*великите и свръхестествени чудеса, които са ставали в този храм на Майката Божия, секват*" (цит. по А. М. Талбот). **Отдръпването на милостта на Пресвета Богородица от това място** продължило не само през цялото време на латинското господство (1204-1261), но и по времето на възстановяването на Византия при император Михаил VIII (1259-1282), който сключил Лионската уния от 1274 г. "*Божествената благодат се върнала над източника във Влахерна само след като имп. Андроник II Палеолог (1282-1328) се отказал от прозападната религиозна политика на баща си Михаил VIII*".

Между 1306 и 1328 г. византийският историк Никифор Калист написал цяло съчинение, посветено на Живоприемния Богородичен източник. Освен това създал и "*богослужебно последование на установения празник – обновление на църквата Живоприемни*

източник“(А.-М. Талбот). Никифор Калист обаче отбелязва, че това обновление е станало в “*първата събота след Пасха*“, а не в първия петък.

В такъв случай обновлението, което днес се отбелязва на Светли петък, е извършеното през 1835 г. обновление при Цариградския патриарх Константин I (1830-1834). През 1833 г. патриарх Константин поискал от султана и получил разрешение да изгради отново храма при Живоприемния Богородичен източник, който в продължение на четири века, от 1547 г. когато Пиер Жилес видял, че е останало само аязмото, до този момент не е съществувал. Вероятно новоизграденият храм, който съществува и до днес, е бил осветен от патриарха на Светли петък, и това празнично събитие влязло в Синаксара.

Трябва да се отбележи обаче, че богослужебната възхвала на Пресвета Богородица като Живоприемен и Животодаващ източник започва непосредствено след първото чудо в Балъклъ и се е развила след изграждането на храма от император Лъв I и основаването на манастира там. Известно е още и това, че първият, който нарича Божията Майка Живоприемен източник и въвежда това наименование в църковна употреба е преп. Йосиф Песнописец, живял през IX в.

Във времето на Никифор Калист се появява и завършеният иконографски тип на Пресвета Богородица – Живоприемни източник, познат днес в православния свят. Никифор Калист описва храма и в него мозайка на Пресвета Богородица като Живоприемен източник, без да посочва къде точно е било мястото є. Мозайката е представена като “*пълно развитие на образа*” (А.- М. Талбот). Там Божията Майка е изобразена фронтално и допоясно, седяща във фиала и държаща Младенеца Христос, благославящ с двете ръце. От фиалата изтича вода през два или три отвора и се влива в по-голям басейн под нея. “*Божията майка е представена като източник, от който се излива Водата* – Христос” (срв. Йоан. 4: 10, 14). Вероятно малко по-късно, след възобновяването на целителната сила на Богородичния източник (сам Никифор Калист описва петнадесет нови чудеса, станали при управлението на имп. Андроник II) иконографите започват да прибавят и образите на болните, черпещи от животоспасителната, но и целебна за душите вода.

Създаденият иконо-графски тип на празника Пресвета Богородица Живоприемни източник, в действителност е изображение на вътрешността на храма в Балъклъ. В центъра му е фиалата с животворната вода, върху която е изобразена Пресвета Богородица фронтално, с издигнати молитвено ръце, а в медальона на гърдите є е Младенецът Христос, благославящ. В двата горни ъгъла, императорската и патриаршеската фигури и съпровождащите ги велможи и духовни лица изобразяват тържествен вход в храма. Този иконографски тип на Живоприемния източник, заедно с богослужебното последование се разпространил много бързо из Византийската империя. Най-ранното запазено изображение извън Константинопол е открито в Мистра, Пелопонес, и е датирано от 1311 г. (А.- М. Талбот).

В заключение заслужава да бъде посочена и една друга причина за свързване на празника на Пресвета Богородица – Живоприемни източник със Светли петък. Тя е духовна. Изразява я Неаполският и Ставрополски митрополит Варнава (Гръцка православна църква) в своя проповед на този ден. Негово Високопреосвещенство нарича Светли петък, “*отдание на страшния Разпети петък, когато меч пронизва сърцето на Божията майка*” (вж. Лука. 2:35), при вида на нейния невинно страдащ Син”. “*Затова светата Църква мъдро отрежда първия петък след Пасха да бъде празник за възхвала на тази, която роди Живата вода*

Христос” (Йоан. 4:10, 14).

Автор: Прот. Емил Паралингов

Източник: bg-patriarshia.bg